

**RETHINKING MODERN EUROPEAN INTELLECTUAL
HISTORY / ED. BY DARRIN M. MCMAHON AND SAMUEL
MOYN. OXFORD: OXFORD UNIVERSITY PRESS, 2014, 305 pp.**

Збірка «Переосмислюючи модерну європейську інтелектуальну історію» є амбітною спробою підсумувати стан розвитку інтелектуальної історії на сучасному етапі. Після кризи в останні десятиріччя XX століття, коли традиційна інтелектуальна історія знаходилась під вогнем критики з боку прибічників соціальної і нової культурної історій, які звинувачували її в елітизмі, ідеалізмі, ігноруванні соціального контексту та інших смертних гріхах, на початку XXI століття дисципліна повернула колишній престиж і зараз знову займає одне з центральних місць не тільки в історичній науці, але і в гуманітаристиці у цілому. Втім, це майже тріумфальне повернення стало можливим внаслідок як інтенсивного переосмислення власних інтелектуальних підвалин, так і роботи над помилками, які унаочнила критика соціальних і культурних істориків. Інтелектуальна історія сьогодні являє собою досить неоднорідну суміш різних напрямків, тематичних пріоритетів та методологічних перспектив, і слово «еклектицизм», як видається, може найкраще описати сучасну ситуацію.

Як зазначають у передмові редактори Даррін М. МакМагон і Семюел Мойн, основна мета книжки: зрозуміти, що об'єднує дисципліну сьогодні, окреслити сучасні тенденції її розвитку та обговорити найбільш перспективні методологічні підходи. Серед таких спільних тенденцій редактори згадують інтердисциплінарність, відроджену зацікавленість інтелектуальною біографією та самістю, бажання вийти поза контекстуальні обмеження часу та простору, інтерес до дослідження ідей заради них самих, бажання подолати старі дихотомії (як-от інтелектуальна історія проти соціальної чи культурної історії, висока культура проти низької, наука проти мистецтва), а також бажання зробити минуле значущим для сучасності (10).

МакМагон і Мойн зазначають, що повернення престижу до дисципліни парадоксальним чином поєднується з занепадом саморефлексії серед інтелектуальних істориків, а відсутність спільних тематичних і методологічних пріоритетів є надзвичайно тривожним

сигналом. На їхню думку інтелектуальна історія знаходиться сьогодні на роздоріжжі: дисципліна або спроможеться критично переосмислити свої інтелектуальні підвалини і відповідь на сучасні виклики, запропонувавши нову дослідницьку програму, або на неї очікує поступова дезінтеграція (4).

Статті, вміщені у книжці, роблять спробу осмислити цей виклик і вказати на можливі альтернативи. Даррін М. МакМагон простежує повернення на сучасну інтелектуальну сцену історії ідей, простежуючи еволюцію цієї дисципліни від праць її засновника Артура Лавджоя до сьогодення. Пітер Гордон аналізує переваги та недоліки різних варіантів контекстуалістського підходу в інтелектуальній історії, а колишній головний редактор «Анналів» Антоні Лілті пробує відповісти на питання «чи інтелектуальна історія існує у Франції?» Ян-Вернер Мюллер простежує перипетії розвитку німецької історії понять, а Джудіт Суркіс розмірковує як співвідносяться інтелектуальна і культурна історії. Семюел Мойн аналізує важкі дискусії про зв'язок між ідеями та соціальними практиками й вказує на категорію «суспільної уяви» як на один зі способів вдалого поєднання цих двох сфер. Сюзанна Марчанд простежує піднесення та занепад історії окремих дисциплін як специфічного жанру інтелектуальної історії, а Джон Трешч розглядає успішну еволюцію історії науки (*history of science*) у другій половині ХХ – на початку ХХІ століть. Взаємовідносинам між історією сексуальності та інтелектуальною історією присвячена стаття Трейсі Матисік, а Марсі Шор в есеї «Чи ми можемо бачити ідеї?», спираючись на здобутки європейської феноменології, обґрунтовує необхідність біографічної контекстуалізації ідей. Джон Рандольф розмірковує над роллю категорії простору у сучасній інтелектуальній історії, Девід Армітаґ пише про міжнародний поворот у дисципліні, а Шруті Капіла простежує специфіку розвитку проекту глобальної інтелектуальної історії з периферійної перспективи Індії. Завершує книжку проникливий аналіз ролі інтердисциплінарного ідеалу для розвитку сучасної інтелектуальної історії авторства Воррена Брекмана.

Прочитання книжки ще раз переконує у важливості інтелектуальної історії для історичної науки. Протягом ХХ і на початку ХХІ століть інтелектуальна історія неодноразово виступала полігоном, на якому опрацьовувались інновації, що пізніше ставали стимулом для розвитку і перетворення історіописання у цілому. На жаль, у пострадянській Україні ця дисципліна залишається фактично

незапобованою. Дослідження з того, що у Північній Америці та у багатьох країнах Західної Європи назвали б інтелектуальною історією залишаються розсосередженими між окремими дисциплінами, як-от історія історіографії, історія філософії, історія культури, національні студії. Більшість з цих дисциплін розвиваються у рамках власної дисциплінарної логіки і практично не беруть до уваги досвіду теоретичних та методологічних перетворень в західній інтелектуальній історії протягом останніх ста років. Як наслідок, поза окремими винятками, вони не здатні запропонувати дослідження, які могли б бути моделлю чи зразком для інших історичних дисциплін та стати локомотивом, що введе українське історіописання з тієї кризи, в якій воно продовжує перебувати.

Ознайомлення з багатьма іншими дослідженнями з інтелектуальної історії, написаними в останні роки, дає надію, що ця дисципліна все ж здатна відіграти таку роль. Але якщо ми звертаємось до її досвіду, ми маємо пам'ятати, що інтелектуальна історія сьогодні вже зовсім не та, якою вона була у середині минулого століття. На зміну історії «великих мислителів і великих ідей», що практично не цікавилась суспільним і політичним контекстом, в якому ці ідеї виникали, а також тим, як вони сприймалися широкими верствами суспільства, прийшла історія яка прагне рівною мірою займатися як ідеями, так і політичним, суспільним і, навіть, матеріальним контекстом їхнього виникнення та функціонування. Водночас, ідеям продовжує відводитись ключова роль у скеровуванні суспільного розвитку, хоча вже і в дещо іншому розумінні, ніж раніше. Як це сформулював один з провідних сучасних інтелектуальних істориків Джонатан Ізраель, цей підхід передбачає розуміння «взаємодії між суспільством та ідеями як низку зустрічей, в яких концепції, які почасти поділяються почасти заперечуються, розуміються не як єдиний рушій суспільних і політичних змін, оскільки матеріальні зміни залишаються головним чинником, але як головна скеровуюча і каналізуюча сила»¹. Збірка «Переосмислюючи модерну європейську інтелектуальну історію» може стати гарним дороговказом для розуміння напрямків цієї трансформації в останні десятиріччя, а також осмислення тих викликів, що стоять перед інтелектуальною історією та історіописанням у цілому сьогодні.

Володимир Склокін

¹ Jonatahn I. Israel. *Enlightenment Contested. Philosophy, Modernity and the Emancipation of Man, 1670-1752*. Oxford: Oxford University Press, 2006, p. 23.